

ریاضی دانان

احمد حافظ پور

دانش آموزان عزیز! از دوره قبل، دفتر تازه‌ای را گشوده‌ایم تا شما را با برخی از بزرگ‌ترین ریاضی‌دانان ایران و جهان آشنا کنیم. این معرفی بهانه‌ای خواهد بود که شما در هر شماره تعدادی از این چهره‌ها را به اختصار بشناسید. از آنجا که پاره‌ای از این ریاضی‌دانان به مباحثی فراتر از ریاضیات دبیرستانی پرداخته‌اند که درک آن‌ها برای شما مشکل است، ما می‌کوشیم جنبه‌های ساده‌تر زندگی آنان را برای شما بازگو کنیم.

قاضی زاده رومی، صلاح‌الدین (۸۴۰-۷۶۶ هـ.ق)

قاضی زاده رومی، از ریاضی‌دانان و اخترشناسان نامدار عصر تیموریان بود. او در شهر «بورسه» (بورسای امروز) در ترکیه امروز که آن زمان پایتخت عثمانیان بود، متولد شد. به همین سبب به رومی مشهور شده است. وی چندی در زادگاه خود نزد شمس‌الدین محمد فناری علوم زمان خود را تحصیل کرد و چون مایل بود بیشتر بیاموزد، استادش به او توصیه کرد که به ماوراءالنهر (ترکستان) برود که در آن زمان سرزمین دانشمندپرور بود. پس به سمرقند رفت و خود را به الغ‌بیگ، پادشاه تیموری معرفی کرد.

الغ‌بیگ که خود دانشمند بود، او را به ریاست مدرسه سمرقند و همکاری با غیاث‌الدین جمشید کاشانی، رئیس رصدخانه سمرقند، منصوب کرد. قاضی زاده پس از قتل غیاث‌الدین جمشید، که به سعایت بدخواهان انجام شد. جانشین او در رصدخانه شد و تا پایان عمر به این کار علمی ادامه داد. سرانجام هم در همین شهر درگذشت. آثار زیادی از وی باقی مانده است؛ از جمله: شرح تذکره در نجوم، رساله در حساب، حاشیه بر تحریر اقلیدس، رساله در هیئت، و شرحی بر رساله چغمینی در هیئت.



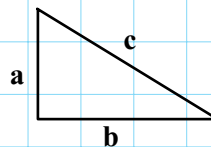
فیثاغورس (۴۹۵-۵۷۰ ق م)

فیثاغورس نامی است که با گذشت ۲۵۰۰ سال، هنوز از سکه نیفتاده است. زیرا این نام با قضیه فیثاغورس در هندسه پیوند خورده است که هر دانش‌آموز دبیرستانی آن را می‌خواند. فیثاغورس یونانی بود. به مصر، بابل و ایران سفر کرد و گفته‌اند همراه با **داریوش هخامنشی** به پارس هم سفر کرده و تخت جمشید را نیز دیده بوده است. فیثاغورس اهل فلسفه، حکمت و نجوم بود.

قضیه فیثاغورس می‌گوید: در هر مثلث قائم‌الزاویه، مربع وتر برابر با مجموع مربع‌های دو ضلع دیگر است؛ یعنی

$$a^2 + b^2 = c^2$$

آیا شما می‌توانید این قضیه را اثبات کنید؟



قربانی، ابوالقاسم (۱۳۸۰-۱۲۹۰ ش)

ابوالقاسم قربانی از ریاضی دانان و معلمان برجسته ایران، و نویسنده‌ای ادیب و عالم به تاریخ ریاضیات بود. در تهران متولد شد و در دانش‌سرای عالی به تحصیل ریاضی پرداخت. سال‌های طولانی در مدرسه و سپس دانشگاه تدریس کرد و با همکاری حسن صفاری، کتاب‌های بسیاری، (۴۷ عنوان) برای مدرسه‌ها در رشته ریاضی نوشت. او پژوهشگری برجسته در تاریخ ریاضیات اسلامی بود و نام بسیاری از ریاضی‌دانان مسلمان را زنده کرد. مهم‌ترین اثرش کتاب «زندگی ریاضی‌دانان دوره اسلامی» است که به انگلیسی نیز ترجمه شده است. از دیگر آثار ارزشمند قربانی کتاب‌های «کاشانی‌نامه»، «بیرونی‌نامه»، «بوزجانی‌نامه» و «تحقیق در آثار ابوریحان بیرونی» است که هر چهار کتاب طی دو دهه (در سال‌های ۱۳۵۰، ۱۳۵۳، ۱۳۷۱ و ۱۳۷۲) برنده کتاب سال شد. «انجمن ریاضی ایران» جایزه‌ای به نام ابوالقاسم قربانی دارد که به بهترین مقاله در زمینه تاریخ ریاضیات اهدا می‌شود.



قوشچی، ملاعلی (۸۱۰-۸۷۹ هـ ق)

نام او علی بن محمد سمرقندی، معروف به «ملاعلی قوشچی» بود و در سمرقند به دنیا آمد. او نیز مانند قاضی زاده رومی از دانشمندان ریاضی‌دان و منجم دربار الغیبیگ و شاگرد قاضی زاده بود. شغل پدرش قوشچی بود؛ یعنی مسئول نگهداری قوش‌ها (بازهای شکاری). از این رو به این نام مشهور شد. قوشچی به درجه‌ای از علم و لیاقت رسید که توانست زیج الغیبیگ - یعنی جدول‌های نجومی - را که غیاث‌الدین جمشید و قاضی زاده نتوانسته بودند تمام کنند، به اتمام برساند. وی پس از مرگ الغیبیگ به زیارت حج و سپس به تبریز رفت و در آنجا به حضور **اوزون حسن** رسید. اوزون حسن به وی مأموریت داد به استانبول (قسطنطنیه) برود که تازه فتح شده بود و پیامش را به **سلطان محمد عثمانی** برساند. این مأموریت سبب شد که ملاعلی قوشچی بقیه عمر خود را در استانبول به تحقیق، تدریس و تألیف بگذراند. سرانجام نیز در آن شهر درگذشت و در کنار قبر **ابوایوب انصاری**، صحابی پیامبر، به خاک سپرده شد.



کاشانی، غیاث‌الدین جمشید (۸۳۲-۷۹۰ هـ ق)

غیاث‌الدین جمشید در کاشان به دنیا آمد. پدر بزرگش طبیب و پدرش مردی دانشمند و آشنا به علم نجوم بود. خودش نیز نزد پدر ریاضی و نجوم آموخت و در جوانی به درجه بالایی از این دانش رسید. غیاث‌الدین ۱۸ ساله بود که قاضی زاده رومی گذرش به کاشان افتاد، با غیاث‌الدین و پدرش ملاقات کرد و غیاث‌الدین را برای همکاری خود مردی شایسته دید. به همین دلیل وقتی به سمرقند رسید، به الغیبیگ گفت تا غیاث‌الدین را به سمرقند فرا بخواند. الغیبیگ نیز پذیرفت و غیاث‌الدین را به سمرقند دعوت کرد و او را به ریاست رصدخانه‌اش منصوب کرد. غیاث‌الدین عمر کوتاهی داشت، اما در همان مدت کمی که در رصدخانه خدمت کرد، آثار ماندگاری از خود به جا گذاشت. عدد پی (π) را با دقت زیاد محاسبه کرد و سینوس زاویه یک درجه را با روشی بی‌سابقه به دست آورد. از همه مهم‌تر زیج الغیبیگ را تدوین کرد که البته بعد از مرگش به دست ملاعلی قوشچی کامل شد. غیاث‌الدین به توطئه حاسدان و مخالفان در ۴۲ سالگی به فرمان الغیبیگ به قتل رسید و در سمرقند به خاک سپرده شد.

